**РЕЦЕНЗІЯ**
**доктора психологічних наук, професора**
**Шульженко Діни Іванівни**
**на дисертацію Каландії Гели Тенгізовича**
**«Діагностика і корекція депресивних станів у осіб,**
**які втратили зір в дорослому віці»,**
**подану на здобуття ступеня доктора філософії**
**у галузі знань 01 Освіта**
**за спеціальністю 016 Спеціальна освіта**

Набута втрата зору в дорослому віці потребує перебудови сформованих способів діяльності, повсякденного життя та соціальних відносин. Переживання втрати, обмеження самостійності й труднощі повернення до звичних ролей можуть супроводжуватися депресивними проявами, що ускладнюють адаптацію таких людей та участь у реабілітації. Тому своєчасна діагностика психоемоційного стану й організація доступної корекційної допомоги є актуальними завданнями спеціальної психології та комплексного супроводу осіб із порушеннями зору.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах війни, коли допомоги потребують військовослужбовці й цивільні особи з травматичною втратою зору. Їх підтримка має узгоджуватися з психологічними, медичними, педагогічними та соціальними заходами, враховувати життєвий досвід дорослої людини, її збережені можливості й потреби в опануванні нових способів діяльності. Саме в цьому контексті тема дисертаційного дослідження Каландії Гели Тенгізовича є своєчасною та практично значущою.

Цінність роботи для спеціальності 016 Спеціальна освіта полягає в розгляді депресивних станів у зв’язку з адаптацією до сенсорного порушення, підтримкою особистісних ресурсів та соціальною інтеграцією. Запропоновані розробки доповнюють всі складові комплексного супроводу дорослих із порушеннями зору.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування особливостей депресивних станів у осіб із набутою втратою зору, емпіричне вивчення факторів їх розвитку та розроблення програми корекційного втручання для подолання

депресивної симптоматики в процесі реабілітації й підтримки адаптаційних ресурсів особистості. Визначені автором завдання послідовно охоплюють теоретичний аналіз, емпіричне дослідження, розроблення моделі комплексного супроводу, апробацію корекційної програми та підготовку практичних рекомендацій.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять положення біопсихосоціального підходу, спеціальної та реабілітаційної психології, теорії стресу й копінгу, а також когнітивно-поведінкового підходу. Їх поєднання дозволило автору розглянути депресивні прояви з урахуванням взаємодії психологічних і соціальних чинників та обґрунтувати напрями підтримки осіб із набутою втратою зору. Аналіз наукових джерел пов’язано з конкретними завданнями діагностики й корекційної роботи.

Для реалізації поставлених завдань використано теоретичний аналіз, порівняння, систематизацію та моделювання, психодіагностичні методики й статистичне опрацювання даних. Комплекс інструментів охоплює оцінювання депресивних і тривожних проявів, сприйнятої соціальної підтримки та копінг-поведінки. Основна вибірка включає 186 осіб віком від 22 до 68 років, серед яких 98 військовослужбовців і 88 цивільних осіб. Такий склад вибірки дає можливість розглядати проблему в різних життєвих контекстах.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Її побудова відображає послідовний перехід від теоретичного обґрунтування проблеми до емпіричного вивчення та розроблення корекційних заходів.

У першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до вивчення депресивних станів у осіб з втратою зору в дорослому віці» проаналізовано психологічні наслідки набутої втрати зору, підходи до розуміння депресивних станів та особливості адаптації дорослих до сенсорного порушення. Автор розкриває значення змін самосприйняття, соціальних і професійних ролей, переживання втрати та перебудови повсякденної діяльності. Увага до цих

процесів дозволяє обґрунтувати необхідність індивідуалізації психологічної допомоги.

У другому розділі «Емпіричне дослідження депресивних станів у осіб з набутою втратою зору» представлено організацію дослідження, характеристики вибірки, діагностичний інструментарій та аналіз отриманих показників. За наведеними автором даними, помірні й виражені депресивні прояви за BDI-II виявлено у 56,5 % обстежених. Цей результат характеризує досліджувану вибірку та підкреслює потребу в систематичному оцінюванні психоемоційного стану під час реабілітації.

Науковий інтерес становить аналіз зв’язків депресивних проявів із соціальною підтримкою та способами опанування труднощів. Отримані результати використано для обґрунтування напрямів корекційної роботи, зокрема активізації соціальних ресурсів, розвитку конструктивних копінг-стратегій та підтримки адаптації. Це забезпечує змістовний зв’язок між емпіричним і корекційним етапами дослідження.

Третій розділ «Корекція депресивних станів у осіб, які втратили зір у дорослому віці» присвячено моделі комплексного супроводу, авторській програмі та результатам її апробації. Модель поєднує діагностичний, корекційно-реабілітаційний, освітньо-інформаційний, соціально-підтримувальний та інтеграційний компоненти. Така структура відображає необхідність скоординованої допомоги й узгодження заходів із ширшими завданнями реабілітації та соціальної інтеграції.

Програма «Шлях до відновлення при втраті зору» передбачає 20 індивідуальних занять, об’єднаних у чотири послідовні модулі: стабілізація та мотивація; когнітивна реструктуризація; поведінкова активація та соціальна інтеграція; профілактика повторного посилення депресивних проявів і планування майбутнього. Зміст програми включає психоедукацію, когнітивно-поведінкові техніки, елементи терапії прийняття і зобов’язань та розвиток навичок саморегуляції. Опис цілей і змісту занять має значення для практичного використання розробки.

За описом у дисертації, апробацію проведено на базі КНП «КМКЛ № 10» м. Києва. Програму розпочали 32 особи; повний курс завершили 14 учасників, а 18 припинили участь на різних етапах. Повторне обстеження всіх учасників проведено через 20–23 тижні. Представлено позитивну динаміку в обох природно сформованих підгрупах, із більш вираженими змінами низки показників серед осіб, які завершили курс.

Результати апробації дають підстави розглядати програму як перспективну складову комплексного супроводу. Водночас невеликі підгрупи, їх нерандомізоване формування та супутня допомога обмежують можливість визначення самостійного внеску програми в отримані зміни. Врахування цих обставин у дисертації є важливим для обґрунтованої інтерпретації результатів.

Наукова новизна роботи пов’язана з розробленням і обґрунтуванням моделі комплексного супроводу дорослих із набутою втратою зору та депресивними проявами, створенням спеціалізованої корекційної програми й уточненням уявлень про чинники психологічної адаптації. Особливої уваги заслуговує поєднання діагностики, корекційного втручання, психоедукації та активізації соціальної підтримки. Запропонована структура допомоги враховує потреби дорослої людини, яка має перебудувати сформований спосіб життя.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні програми занять і рекомендацій щодо профілактики депресивних станів, корекції та комплексного супроводу. Матеріали можуть бути використані в реабілітаційних центрах, психологічних службах закладів охорони здоров’я, соціальних установах і громадських організаціях, що працюють з особами із порушеннями зору. Їх застосування потребує врахування індивідуальних можливостей учасників та умов конкретної установи.

Окреме значення мають можливості використання матеріалів у підготовці фахівців спеціальної освіти та психологів, а також у системі підвищення їх кваліфікації. Основні результати роботи, відповідно до поданого списку, висвітлено у дев’яти публікаціях, з яких чотири статті у наукових фахових виданнях України та п’ять тез апробаційного характеру.

Позитивно оцінюючи виконану роботу, вважаємо доцільним висловити такі рекомендації:

1. Під час остаточного редагування тексту доцільно забезпечити послідовне використання понять «депресивні стани», «депресивні прояви» та «депресивна симптоматика» відповідно до наведених у роботі визначень. Це сприятиме термінологічній точності викладу теоретичних положень та інтерпретації емпіричних результатів.
2. Для зручності практичного використання результатів бажано стисло узагальнити зв’язок завдань окремих модулів авторської програми з корекцією депресивних проявів, активізацією соціальної підтримки та розвитком конструктивних копінг-стратегій. Таке уточнення зробило б логіку запропонованого корекційного втручання більш наочною.
3. Як перспективу подальших досліджень доцільно розглянути розширення апробації програми на базі різних реабілітаційних установ та більш віддалене оцінювання результатів після завершення курсу. Це дозволило б уточнити умови застосування розробки й стійкість отриманих змін.

Наведені рекомендації мають уточнювальний характер або стосуються перспектив розвитку представленого напряму дослідження в подальшій роботі та не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Дисертацію викладено послідовно; зміст розділів відповідає поставленим завданням, а висновки узагальнюють результати теоретичного аналізу та представлених емпіричних даних. Автор продемонстрував уміння пов’язувати наукові положення з практичними завданнями психологічної допомоги, розробляти корекційні заходи та визначати обмеження їх оцінювання.

Загалом дисертаційна робота Каландії Гели Тенгізовича «Діагностика і корекція депресивних станів у осіб, які втратили зір в дорослому віці» є завершеною науковою працею, що має теоретичне та практичне значення для

спеціальної психології й комплексного супроводу осіб із порушеннями зору. Робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), і може бути подана до розгляду спеціалізованої вченої ради на предмет допуску до захисту за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психокорекційної педагогіки
та реабілітології Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова Діна ШУЛЬЖЕНКО

Підпис
Засвідчую
Зав. канцелярією Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
Підпис
«10» 10 2026 р.